ROZDZIAŁ 2

Wiązania chemiczne i oddziaływania międzycząsteczkowe

Chemia. Zbiór zadań maturalnych temat po temacie. Poziom rozszerzony 2027

W tym rozdziale

Zakres	III. Wiązania chemiczne. Oddziaływania międzycząsteczkowe (podstawa programowa, zakres rozszerzony)
R. Repetytorium	Rodzaj wiązania a elektroujemność; Wiązanie koordynacyjne i wzory elektronowe; Hybrydyzacja i kształt drobin (VSEPR); Wiązania σ i π; Oddziaływania międzycząsteczkowe; Kryształy i alotropia węgla; ramki „Na maturze" i „Typowe błędy"
A. Zadania wprowadzające	zadania 1–6 · 18 punktów
B. Zadania maturalne	zadania 7–15 · 31 punktów
C. Zadania trudniejsze	zadania 16–19 · 20 punktów
Razem	19 zadań (50 poleceń, w tym 8 rachunkowych), 69 punktów
Rozwiązania	osobny plik: klucz do zadań zamkniętych, przykładowe odpowiedzi, rozwiązania etapowe zadań rachunkowych i zasady oceniania w układzie CKE (z wymaganiami podstawy programowej przy każdym poleceniu)

Jak pracować z rozdziałem

A	Zadania sprawdzające podstawowe pojęcia, wzory i typy reakcji działu.
B	Zadania w formule egzaminu maturalnego (Formuła 2023): wiązki do wspólnego materiału, doświadczenia, równania reakcji, zadania rachunkowe.
C	Zadania wymagające łączenia wiadomości z kilku działów, wieloetapowych obliczeń i analizy złożonych danych.
Obliczenia	W zadaniach rachunkowych zapisz tok rozumowania i wynik z jednostką. Masy molowe i stałe bierz z tablic CKE.
Pomoce	Jak na maturze: *Wybrane wzory i stałe fizykochemiczne na egzamin maturalny z biologii, chemii i fizyki*, linijka, kalkulator naukowy.

Opracowanie własne „Pierwsza Ławka". Zakres zgodny z podstawą programową kształcenia ogólnego – chemia, zakres rozszerzony (Dz.U. 2024 poz. 1019) i z Informatorem o egzaminie maturalnym z chemii od roku szkolnego 2024/2025. Zbiór nie jest materiałem Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Typy zadań i zasady oceniania wzorowane na egzaminie maturalnym CKE.

Podgląd • Pierwsza Ławka

R Repetytorium

Rodzaj wiązania a elektroujemność

Elektroujemność (skala Paulinga, karta wzorów CKE) to zdolność atomu do przyciągania elektronów wiązania. O rodzaju wiązania między dwoma atomami informuje różnica elektroujemności $\Delta\chi$ (umownie, dla typowych związków):

$\Delta\chi$	Rodzaj wiązania	Opis
0	kowalencyjne niespolaryzowane	wspólna para elektronowa położona symetrycznie, np. Cl–Cl, C–S
$0 < \Delta\chi < 1{,}7$	kowalencyjne spolaryzowane	para przesunięta w stronę atomu bardziej elektroujemnego; cząstkowe ładunki δ+ i δ–
$\geq 1{,}7$	jonowe	przeniesienie elektronów: kation i anion przyciągają się elektrostatycznie
– (metale)	metaliczne	kationy metalu w „gazie elektronowym” zdelokalizowanych elektronów walencyjnych

Granica 1,7 jest umowna: o charakterze związku rozstrzygają też jego właściwości (np. HF ma $\Delta\chi = 1{,}8$, a jest związkiem kowalencyjnym). W zadaniach maturalnych przyjmuje się kryterium podane w poleceniu.

Wiązanie koordynacyjne i wzory elektronowe

- **Wzór elektronowy (kreskowy)**: każda kreska między symbolami to wspólna para elektronowa, kreska przy symbolu – wolna para. Atomy pierwiastków 2. okresu mają w związkach najwyżej 8 elektronów walencyjnych (oktet), wodór – 2 (dublet).
- **Wiązanie koordynacyjne** powstaje, gdy oba elektrony wspólnej pary pochodzą od jednego atomu – **donora** (ma wolną parę), a drugi atom – **akceptor** – ma wolny orbital (lukę elektronową). We wzorze zaznacza się je strzałką od donora do akceptora. Po utworzeniu wiązanie koordynacyjne nie różni się od innych wiązań kowalencyjnych tej samej pary atomów.
- Przykład: $NH_3 + H^+ \rightarrow NH_4^+$ – atom azotu oddaje wolną parę kationowi wodoru; w jonie NH_4^+ cztery wiązania N–H są równocenne, a ładunek dodatni należy do całego jonu.
- Akceptorami par elektronowych są też kationy metali, np. Zn^{2+} w anionie kompleksowym $[Zn(OH)_4]^{2-}$; liczba koordynacyjna to liczba atomów donorowych otaczających atom centralny.
- We wzorze elektronowym jonu złożonego ładunek zapisuje się przy nawiasie kwadratowym obejmującym cały jon.

Podgląd • Pierwsza Ławka

Hybrydyzacja i kształt drobin (VSEPR)

Liczba przestrzenna atomu centralnego = liczba atomów z nim związanych (wiązanie wielokrotne liczy się raz) + liczba jego wolnych par. Pary elektronowe odpychają się i zajmują położenia jak najbardziej od siebie oddalone; wolna para odpycha silniej niż para wiążąca, więc zmniejsza kąty.

Liczba przestrzenna	Hybrydyzacja	Ułożenie orbitali	Wolne pary	Kształt drobiny (przykład)	Kąt
2	sp	liniowe	0	liniowy (digonalny) – CO_2, BeH_2	180°
3	sp^2	trygonalne płaskie	0	trygonalny płaski – SO_3, CO_3^{2-}	120°
4	sp^3	tetraedryczne	0	tetraedryczny – CH_4, NH_4^+	109,5°
4	sp^3	tetraedryczne	1	piramidalny – NH_3	ok. 107°
4	sp^3	tetraedryczne	2	kątowy (V-kształtny) – H_2O	ok. 104,5°

Cząsteczka z wiązaniami spolaryzowanymi jest **niepolarna**, gdy jest symetryczna i momenty dipolowe wiązań się znoszą (CO_2, SO_3, CH_4); budowa kątowa lub piramidalna daje cząsteczkę polarną (H_2O, NH_3).

Wiązania σ i π

- Wiązanie σ powstaje przez czołowe nakładanie orbitali (na osi łączącej jądra); każde wiązanie pojedyncze jest wiązaniem σ.
- Wiązanie π powstaje przez boczne nakładanie orbitali p (niezhybrydyzowanych) – nad i pod osią wiązania.
- Wiązanie podwójne = 1σ + 1π; potrójne = 1σ + 2π. Atom węgla z jednym wiązaniem podwójnym ma hybrydyzację sp^2, z potrójnym albo dwoma podwójnymi (=C=) – sp, z samymi pojedynczymi – sp^3.
- Długość wiązania C–C maleje, a energia rośnie w szeregu: C–C (154 pm), C=C (134 pm), C≡C (120 pm).

Przykład: w cząsteczce etenu C_2H_4 jest 5 wiązań σ i 1 wiązanie π, a w cząsteczce etynu C_2H_2 – 3 wiązania σ i 2 wiązania π.

Podgląd • Pierwsza Ławka

Oddziaływania międzycząsteczkowe

- **Siły van der Waalsa** działają między wszystkimi cząsteczkami; rosną z wielkością cząsteczki (liczbą elektronów) i z powierzchnią kontaktu – cząsteczki rozgałęzione, bardziej kuliste oddziałują słabiej niż łańcuchy proste o tej samej masie. Między cząsteczkami polarnymi występują dodatkowo oddziaływania dipol–dipol.
- **Wiązanie wodorowe**: atom wodoru związany z atomem silnie elektroujemnym (F, O, N) przyciąga wolną parę elektronową atomu F, O lub N innej cząsteczki (albo innego fragmentu tej samej cząsteczki): X–H···Y. Jest kilkanaście do kilkudziesięciu razy słabsze od wiązania kowalencyjnego, ale znacznie silniejsze od sił van der Waalsa.
- „Podobne rozpuszcza się w podobnym”: substancje polarne i tworzące wiązania wodorowe rozpuszczają się w wodzie; niepolarne – w rozpuszczalnikach niepolarnych (np. heksanie).
- W cząsteczce wskazuje się fragmenty polarne (hydrofilowe, np. –OH, –COOH, $–NH_2$) i niepolarne (hydrofobowe – łańcuch węglowodorowy).

Kryształy i alotropia węgla

Kryształ	Węzły sieci i wiązania	Typowe właściwości
jonowy	kationy i aniony; wiązanie jonowe	wysoka temperatura topnienia, twarde i kruche; przewodzą prąd po stopieniu i w roztworze
kowalencyjny	atomy; sieć wiązań kowalencyjnych	bardzo wysoka temperatura topnienia, bardzo twarde, nierozpuszczalne
molekularny	cząsteczki; między nimi siły van der Waalsa lub wiązania wodorowe	niska temperatura topnienia, miękkie, nie przewodzą prądu
metaliczny	kationy metalu i zdelokalizowane elektrony	połysk, kowalność, przewodnictwo elektryczne i cieplne w stanie stałym

Alotropia – występowanie pierwiastka w kilku odmianach różniących się budową (np. tlen O_2 i ozon O_3, siarka rombowa i jednoskośna). Odmiany węgla: **diament** – każdy atom C (sp^3) połączony tetraedrycznie z czterema innymi, przestrzenna sieć kowalencyjna; **grafit** – płaskie warstwy sześciokątów z atomów C (sp^2) ze zdelokalizowanymi elektronami π, warstwy związane siłami van der Waalsa; **grafen** – pojedyncza warstwa grafitu; **fullereny** – zamknięte cząsteczki, np. C_{60} (pięcio- i sześciokąty).

Podgląd • Pierwsza Ławka

Na maturze

- Typowe polecenia: *Napisz wzór elektronowy… Uwzględnij wolne pary elektronowe*; *Uzupełnij tabelę – określ typ hybrydyzacji atomu centralnego i kształt drobiny*; *Określ liczbę wiązań σ i π*; *Wyjaśnij, dlaczego… Odwołaj się do budowy cząsteczek / do rodzaju oddziaływań*.
- We wzorze elektronowym jonu klucz wymaga wszystkich wolnych par i ładunku jonu; wiązanie koordynacyjne zaznacza się strzałką tylko wtedy, gdy polecenie tego żąda.
- Nazwy kształtów jak w podstawie: liniowy (digonalny), trygonalny (płaski), tetraedryczny, piramidalny, kątowy (V-kształtny).
- Wyjaśnienie właściwości fizycznych musi łączyć **budowę** (rodzaj drobin i oddziaływań) ze **skutkiem** (temperatura wrzenia, rozpuszczalność, przewodnictwo). Sama nazwa oddziaływania („bo wiązania wodorowe”) zwykle nie wystarcza.
- Zdający musi rozróżniać wiązania **w** cząsteczce (kowalencyjne) od oddziaływań **między** cząsteczkami; związków jonowych nie opisuje się jako cząsteczek.

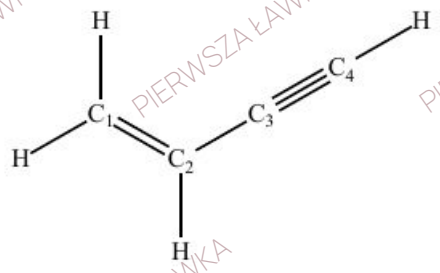
Typowe błędy

Tak traci się punkty	Tak jest dobrze	Dlaczego
„Energia sieciowa jest większa, bo jony MgO mają większą elektroujemność”	„Kryształ zbudowany jest z kationów Mg^{2+} i anionów O^{2-}; większe ładunki jonów (przy podobnych rozmiarach) dają silniejsze przyciąganie”	związek jonowy nie składa się z „jonów MgO”, a elektroujemność opisuje atomy w wiązaniu kowalencyjnym, nie siłę przyciągania jonów w krysztale
Sól amonowa zapisana wzorem z wiązaniem kowalencyjnym między kationem a anionem, np. NH_4–OOCR	Zapis jonowy: kation amonowy i anion reszty kwasowej osobno, z ładunkami	sole (także amonowe sole kwasów karboksylowych) są związkami jonowymi
Hybrydyzacja atomu węgla ustalona tylko „z liczby wiązań”, np. sp^3 dla atomu C w grupie C=O	Atom C z jednym wiązaniem podwójnym ma hybrydyzację sp^2; z potrójnym – sp	o hybrydyzacji decyduje liczba wiązań σ i wolnych par, a nie łączna liczba kresek przy atomie
Liczba atomów C o hybrydyzacji sp^2 lub niedobór wodoru przypisane wyłącznie wiązaniom podwójnym	Niedobór wodoru dają wiązania π **albo** pierścienie; atomy sp^2 to atomy przy wiązaniach podwójnych	pierścień nasycony obniża liczbę atomów H tak samo jak jedno wiązanie π, ale nie zmienia hybrydyzacji
Wyjaśnienie: „powstał klarowny roztwór, bo produkt jest dobrze rozpuszczalny”	Przyczyna (reakcja) → mechanizm (powstaje związek jonowy / polarny, oddziałujący z wodą) → skutek (rozpuszczenie, zmiana widoczna)	polecenie „wyjaśnij” wymaga związku przyczynowo-skutkowego z odwołaniem do budowy substancji

Podgląd • Pierwsza Ławka

Zadanie 4. (0–3)

But-1-en-3-yn (winyloacetylen) jest półproduktem w syntezie kauczuku chloroprenowego. Poniżej przedstawiono wzór strukturalny jego cząsteczki.

but-1-en-3-yn (C_1–C_4 – numery atomów węgla)

Zadanie 4.1. (0–2)

Oceń prawdziwość podanych zdań dotyczących cząsteczki but-1-en-3-ynu. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	W cząsteczce występuje siedem wiązań σ i trzy wiązania π.	**P**	**F**
2.	Wszystkie atomy cząsteczki leżą w jednej płaszczyźnie.	**P**	**F**
3.	Atomy C1, C2 i C3 leżą na jednej prostej.	**P**	**F**
4.	Kąt między wiązaniami H–C1–H jest zbliżony do 109,5°.	**P**	**F**

Zadanie 4.2. (0–1)

Określ typ hybrydyzacji orbitali walencyjnych atomu C2 i atomu C3 oraz podaj wartość kąta C2–C3–C4.

.....

.....

Zadanie 5. (0–3)

Diament stosowany w jubilerstwie waży się w karatach: 1 karat (1 ct) = 0,200 g. W krysztale diamentu każdy atom węgla jest połączony wiązaniami kowalencyjnymi z czterema sąsiednimi atomami węgla.

Zadanie 5.1. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

W krysztale diamentu atomy węgla

A. mają hybrydyzację sp i tworzą liniowe łańcuchy.

B. mają hybrydyzację sp^3, a wiązania wokół każdego atomu są skierowane do naroży tetraedru.

C. mają hybrydyzację sp^3 i tworzą cząsteczki C_4 połączone siłami van der Waalsa.

D. mają hybrydyzację sp^2 i tworzą płaskie warstwy sześciokątów.

Podgląd • Pierwsza Ławka

Zadanie 11.2. (0–2)

Oblicz pole powierzchni (jednej strony) warstwy grafenu o masie 1,00 g. Przyjmij, że stała Avogadra $N_A = 6{,}022 \cdot 10^{23}\ \text{mol}^{-1}$. Wynik podaj w m^2 z dokładnością do trzech cyfr znaczących.

Obliczenia:

Odpowiedź: .....

Zadanie 11.3. (0–1)

Fulleren C_{60} rozpuszcza się w toluenie, tworząc roztwór o fioletowej barwie, a diament i grafit są w toluenie nierozpuszczalne. Wyjaśnij tę różnicę, odwołując się do budowy kryształów tych odmian.

.....

.....

.....

Zadanie 12. (0–4)

W tabeli podano temperatury topnienia halogenków potasu oraz promienie jonów tworzących te związki.

Związek	KF	KCl	KBr	KI
Temperatura topnienia, °C	858	771	734	681
Promień anionu, pm	133	181	196	220

Kryształ chlorku potasu ma budowę regularną: jego najmniejszy powtarzający się fragment (komórka elementarna) jest sześcianem o krawędzi 629 pm i zawiera 4 kationy K^+ i 4 aniony Cl^-.

Zadanie 12.1. (0–1)

Wyjaśnij, dlaczego temperatura topnienia halogenków potasu maleje od KF do KI.

.....

.....

.....

Podgląd • Pierwsza Ławka

CO JESZCZE JEST W ŚRODKU

Matura 2027 z chemii (poziom rozszerzony) – zbiór zadań, rozdział 2: Wiązania chemiczne i oddziaływania międzycząsteczkowe – zadania z

Podgląd pokazał 7 z 23 stron. Pełna wersja: 23 stron A4, PDF do druku.

- Zadania (23 strony): repetytorium działu (Rodzaj wiązania a elektroujemność, Wiązanie koordynacyjne i wzory elektronowe, Hybrydyzacja i kształt drobin (VSEPR), Wiązania σ i π, Oddz
- Rozwiązania (23 strony): klucz do zadań zamkniętych, rozwiązania zadań rachunkowych krok po kroku, przykładowe odpowiedzi do zadań otwartych i zasady oceniania w układzie CKE – za

Kup pełną wersję – plik od razu na e-mail
pierwszalawka.pl/material/chemia-matura-zbior-zadan-rozdzial-02-wiazania-chemiczne